

УДК 621.7:7.05 – 057.87

Лебедєв Д. В., Котляренко О. Л., Слабко В. М.**ХУДОЖНЯ ОБРОБКА МЕТАЛУ
ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО ПРОФІЛЮ**

Стаття є обґрунтуванням потреби включення у зміст підготовки педагога професійного навчання з дизайну дисципліни “Художня обробка металу”, метою якої є формування у майбутнього бакалавра професійної освіти художньо-творчих здібностей які формуються на основі прилучення студентів до джерел народної творчості у царині художньої обробки металу.

Ключові слова: *дизайн-освіта, професійне навчання, художня обробка металу, народне мистецтво.*

Однією з визначальних граней обличчя держави є її матеріальна культура та мистецтво. Народне мистецтво – це величезний світ духовної й матеріальної спадщини етносу, набуток художніх ідей численних поколінь народу, дорогоцінна скарбниця, що живить сьогодні професійно-мистецьку творчість. Нині зростають вимоги до педагога професійного навчання з дизайну, рівня його художньої культури, умінь використовувати у творчих роботах традиції, звичаї, формотворчі особливості народного мистецтва. Безумовно, у мистецтві кожного регіону України є свої місцеві традиції, своя самобутня орнаментика форм, яка є важливим і своєрідним пластом художньої пам'яті народу та його символіко-графічною мовою. Аналізуючи історичні пам'ятки ковальського мистецтва ми зазвичай стикаємося з його висвітленням на прикладах робіт майстрів Гуцульщини, Слобожанщини, ковальських та ювелірних робіт майстрів східних районів України (Донеччина). Та на нашу думку мало уваги приділяється аналізу ковальського мистецтва яке існувало і розвивалось у межах сучасної київської області. Такий історичний аналіз, за умови його виконання на основі самобутнього ковальського мистецтва Київщини, дасть змогу залучати студентів напряму підготовки “професійна освіта” за профілем “дизайн”, до ряду досліджень з історії та етнографії розповсюдження ковальського ремесла на теренах Київщини, що у свою чергу позитивно вплине на підвищення рівня самосвідомості студентів і формуватиме в них почуття гордості за той регіон у якому розташовано їх навчальний заклад.

Як відомо, освіта – один з найдавніших соціальних інститутів, існування якого викликано потребами суспільства відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління до життя та формувати суб'єктів соціальної дії для вирішення економічних, екологічних,

соціокультурних та інших проблем, що постають перед людством. Основним орієнтиром на шляху розвитку національної освітньої системи були і залишаються якість та зміст освітніх послуг а також їх відповідність сучасним вимогам соціуму.

Загальні проблеми дизайн-освіти є предметом різнобічного дослідження науковців. Зокрема, О. Генісаретський визначив методологічні та гуманітарно-художні проблеми дизайну. В. Даниленко, Є. Лазарєв розглядають дизайн як техніко-естетичну систему, В. Сидоренко – як проектну культуру та естетику дизайнерської творчості, О. Трошкін – як розвиток ініціативності майбутніх фахівців у процесі навчально-творчої діяльності. Проблеми історичного і сучасного досвіду дизайн-освіти в Україні та за кордоном досліджували О. Боднар, О. Бойчук, В. Глазичев, А. Діжур, С. Мигаль, П. Татіївський, О. Хмельовський, Л. Холмянський, А. Чебикін, М. Яковлев та ін.

Разом з тим проблему розвитку художньої обробки металу та підготовки фахівців на основі збереження народних традицій досліджували: Ростислав Шмагало, доктор мистецтвознавства, професор ЛНАМ (“Мистецька школа в системі національної освіти України”) [3]; Наталя Біловол, викладач історії і теорії дизайну Донецького гуманітарного інституту (“Розвиток ковальської освіти на Донеччині (2006)”) [1]; Богдан Попов, автор заснування школи традиційного ковальства при музеї народної архітектури та побуту України в Києві (“Школа традиційного ковальства”) [1]; Остап Лучинський, завідувач кафедри художнього металу Львівського державного коледжу декоративного і ужиткового мистецтва ім. Івана Труша (“Композиція як профільна дисципліна”) [1] та інші.

Мета статті – розкрити історичні витoki розвитку ковальства та художньої обробки металу на Україні і зокрема на теренах сучасної Київщини. Висвітити значення даного виду ремесла для формування компетентностей майбутнього педагога професійного навчання з дизайну.

Робота з металом завжди вважалася одним з важких і мужніх видів ремесла. Своім корінням ковальство сягає п'яти тисячолітньої давнини.

Про розвиток ковальського ремесла свідчать археологічні знахідки на території України, які датуються часом нашої ери. Розвиваючись як народний промисел в XV–XIX ст., українське ковальство зазнавало впливу всіх мистецьких стилів: ренесанс, бароко, рококо, модерн.

Примітивні копальні по видобутку руди були знайдені на Донбасі, Поліссі, в інших місцевостях. Спосіб добування руди залишався майже незмінним до XVIII ст., і тому, з метою формування загальноісторичних знань з основ художньої обробки металів, важливо дати майбутнім фахівцям з професійної освіти відомості що до традиційних металообробних технологій у Київській Русі.

У господарському житті Київської Русі велике значення мало високорозвинене ремесло. Найважливішою його галуззю була чорна металургія, яка разом з землеробством становила основу економічного розвитку країни. Асортимент її виробів налічував близько 150-и назв, у тому числі 22 – знаряддя праці, 46 – ремісничих інструментів, 16 – зброї, 37 – хатнього начиння, 19 – прикрас, 10 – кінської зброї та спорядження вершника. Всі ці вироби виготовляли місцеві майстри, лише деякі з них, наприклад мечі (та й то частково), завозилися з інших країв.

Залізо у стародавній Русі добувалося з болотної руди, на яку багата її територія. Залягає руда у шарах болотного ґрунту і містить від 18 до 40% заліза. Виплавляли залізо у так званих сиродутних горнах, залишки яких знайдено у різних районах Київської Русі. Існували навіть спеціалізовані центри залізорозного виробництва. Один з них знаходився у м. Городську на Тетереві – на місці сучасного однойменного села Коростишівського району Житомирської області. Тут на великій площі одночасно діяли десятки сиродутних горнів. До значних залізоробних центрів належав також Вишгород.

Обробка заліза і виготовлення з нього численних речей для господарства, військової справи й побуту здійснювалися у ковальських майстернях, залишки яких виявлено на багатьох давньоруських поселеннях: на Княжій Горі поблизу Канева, Райковецькому городищі на річці Гнилоп'яті, у Вишгороді, на городищі поблизу колишнього села Воїнської Греблі, що стояло у гирлі Сули. У Вишгороді ковальська майстерня містилася поруч із залізоплавильним горном. Можливо, у цьому випадку металург водночас був і ковалем. Цехові ремісники виготовляли переважно дорогоцінний посуд, коштовну зброю, кінську зброю. Народні ж майстри займалися виробництвом саме ужиткових речей для широких верств населення.

Давньоруські ковалі володіли багатьма технологічними прийомами обробки заліза: ковкою, зварюванням, загартуванням, різанням, обточкою, поліровкою, інкрустацією кольоровими металами. Вони виробляли речі високої якості, в яких поєднувалися функціональна досконалість, міцність та мистецьке оформлення. Прикладом таких виробів є давньоруські мечі, які, за свідченням хорезмського вченого XI ст. Аль-Біруні, являли собою речі “дивні і виняткові”.

Високого рівня розвитку досягли також інші ремесла, пов'язані з обробкою металів, – слюсарне та ювелірне. Для обробки кольорових металів ювеліри застосовували різні технологічні прийоми: ливарну справу, волочіння дроту, скань, філігрань, зернь, карбування, чернь, емаль. Найпоширенішим технологічним прийомом виготовлення прикрас було лиття. Розплавлений у спеціальних глиняних тиглях метал наливали у

глиняні чи кам'яні ливарні форми.

До вершин давньоруської ювелірної майстерності належала техніка перегородчастої емалі. В основі цього виду художньої обробки металу лежав прийом приєднання до поверхні металевої, як правило золотої, платівки за допомогою паяння золотих дротинок, які складали контури певного візерунка. Простір між перегородками заповнювався різнокольоровою скловидною масою – емаллю. Існувало припущення, що речі, виготовлені у такий спосіб, завозилися з Візантії, але виявлення майстерень у Києві, а також емалевих виробів з руськими написами у багатьох давньоруських містах спростувало цю думку.

Пізніше мистецтво перегородчастої емалі поширилось і на інші землі Київської Русі, зокрема, Галич. Багаті колекції музеїв Києва, Чернігова, Харкова, Львова свідчать про високий рівень ювелірного мистецтва Київської Русі порівняно із західноєвропейськими країнами. Стародавні браслети, сережки, діадеми, гривни, медальйони, ланцюжки, перстні ще й тепер вражають незрівняною красою, ажурністю, досконалою вишуканістю. Ювелірні вироби часів Київської Русі по праву вважаються шедеврами світового мистецтва.

Стародавні технології художньої обробки металу нині відомі нам як різноманітні технічні прийоми обробки металів із застосуванням, як стародавніх та традиційних, так і сучасних технік: карбування, лиття, інкрустація, гравіювання, штампування, протравлювання та гальванопластика. Металевими прикрасами, виготовленими із застосуванням даних технологій, оздоблювали двері, скрині та інші меблі, а також самі будівлі (флюгери, світильники, решітки). Сучасні художні вироби з металу широко використовуються в оформленні інтер'єрів, садиб, міських вулиць, експонуються на виставках тощо.

Ознайомлення підростаючого покоління (студентів) з видами художньої обробки металів є важливим завданням у контексті відродження давніх національних традицій, формування всебічно розвиненої творчої особистості молодшої людини. Велика роль у цьому належить вищим навчальним закладам, що готують педагогів професійного навчання з дизайну. Випускники вишів з такою кваліфікацією окрім високої психолого-педагогічної і фахової майстерності мають на високому рівні оволодіти техніками художньої обробки металів, творчо підходити до реалізації освітніх завдань. Тому актуальною і необхідною постає проблема підготовки таких фахівців, зокрема з художньої обробки металів, яка реалізується на лабораторних заняттях у навчальних майстернях з використанням різноманітних засобів навчання.

Дослідженням основних видів художньої обробки металів на теренах сучасної України займалися І. Засецька, О. Ковальчук, К. Корнилович,

В. Петренко, Л. Суха, А. Хворостов, Н. Черкасова та ін. Аналізуючи зміст робіт зазначених авторів можна стверджувати, що обробка металів є древньою системою знань про способи виготовлення металевих предметів, необхідних для задоволення потреб людини в умовах її життєдіяльності. На різних історичних етапах ці потреби були різноманітними, тому художня обробка металу набула різних форм. Л. Суха [4] зазначає, що художня обробка металу була поширеною практично на всій території сучасної України й зумовлена побутовими потребами населення. Крім суто побутового призначення, художньо-оздоблені металеві вироби вражають багатством асортименту, творчою фантазією, декоративністю й досконалістю. Серед технік художньої обробки металу поширеним є карбування, що вирізняється неповторністю й оригінальністю реалізації у матеріалі творчих ідей митця.

Протягом історії різні народи володіли й розвивали власну техніку обробки металів карбуванням. А. Хворостов [5], здійснюючи історичний огляд техніки, матеріалів, прийомів й інструментів для художньої обробки металів вказує на кілька різновидів карбувальних робіт (площинне карбування, рельєфні композиції, орнаментально-пуансонна техніка), що існували ще у часи древньої Русі.

Техніку карбування також використовують як метод подальшого оздоблення виробів, отриманих литтям. Багаторічний досвід засвідчує велике бажання як студентів, так і учнів професійно-технічних закладів опанувати техніку художньої обробки металу, зокрема – карбування.

У контексті відродження давніх регіональних традицій художньої обробки металів, ознайомлення з індивідуальними техніками майстрів, технологією виготовлення виробів, формування відповідних умінь і навичок, актуальним постає введення дисципліни “Художня обробка металу” у процес фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання з дизайну в Інженерно-педагогічному інституті НПУ імені М. П. Драгоманова.

Творчий підхід до організації і проведення занять, пошук оптимальних форм та методів роботи, індивідуалізація й диференціація навчання дають змогу студентам оволодіти досить складними і цікавими видами художньої обробки металів – скульптура з дроту та металевих відходів, карбування, ковальство та ливарна справа. На заняттях у навчальних майстернях студенти розробляють проекти майбутніх виробів, враховуючи не лише їх функціональне призначення, але й художньо-естетичне оздоблення. Зокрема, для сучасного студента, який вивчає художню обробку металу, пошук і вибір композиційного вирішення виробу не може не спиратися на існуючі принципи визначення стильового рішення та зразки народного мистецтва.

Навчальна програма для вказаної дисципліни розроблялася виходячи з досвіду вже існуючих курсів за означеною тематикою. Наприклад, формування художньої культури студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в процесі вивчення дисципліни “Художня обробка металу”, яка була розроблена на кафедрі декоративно-прикладного мистецтва, проходить саме на прикладах збереження традицій художньої обробки металу Гуцульщини. Велика увага у змісті програми приділяється народному ковальству та мосяжництву.

В свою чергу, програма розроблена викладачами Інженерно-педагогічного інституту НПУ імені М. П. Драгоманова за своїм змістом, не тільки розкриває основні напрями та традиції художньої обробки металу на теренах України, а й акцентує увагу студентів на кращих зразках народної творчості з художньої обробки металу притаманних саме Київщині. На нашу думку така розстановка акцентів дозволяє більш активно залучати студентську молодь до роботи з музейними фондами Києва і більше пізнавати мистецькі традиції художньої обробки металів саме Київщини. Побудована таким чином навчальна діяльність дозволить поживити навчально-виховний процес за рахунок аналізу та споглядання студентами реальних виробів та технологічних процесів художньої обробки металів, що в свою чергу буде позитивно впливати на розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців дизайнерського профілю.

Висновок. Художня обробка металу є необхідною складовою формування творчих здібностей майбутніх педагогів професійного навчання і найбільш ефективно ці здібності будуть формуватися за умови використання у навчально-виховному процесі історико-етнографічних відомостей, що описують надбання художньої металообробки на теренах України і зокрема того регіону у якому функціонує навчальний заклад.

Перспективи подальших пошуків. Проблема підготовки педагогів професійного навчання з дизайну не може бути повністю вирішена тільки за рахунок введення у навчальні плани бакалаврату дисципліни “Художня обробка металу” та ряду інших дисциплін, що спрямовані на формування вмінь та навичок студентів з обробки ряду конструкційних матеріалів (деревина, кераміка, текстиль та інші). Адже виріб набуває своїх художньо-естетичних якостей тільки за умови підпорядкування його структури та форми певним композиційним закономірностям і що є найголовнішим – його форма, колір і загальна стилістика повинні ототожнювати його з певним соціумом. Він (виріб, будь-який арт об’єкт) повинен стати уособленням певної національної культури, тільки тоді ми зможемо формувати педагога здатного розповсюджувати на освітянській ниві паростки притаманні саме українські національній культурі. Досягти цього, на нашу думку, можна тільки за умови розробки та впровадження у

навчально-виховний процес підготовки педагога професійного навчання з дизайну пропедевтичного курсу, який охоплюватиме і розкриватиме перед студентами все багатство та особливості форм предметів притаманних саме українській культурі минулого та сьогодення а також більш детальний аналіз художніх особливостей виробів народної творчості характерних для різних районів України [2]. Окреслені напрями наукового пошуку і можуть стати логічним продовженням у вирішенні поставленої проблеми.

Використана література:

1. *Клапчук В. М.* Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.) : монографія / Володимир Михайлович Клапчук ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Львів ; Івано-Франківськ : Фоліант, 2009. – 507 с.(9).
2. *Крвавич Д. П.* Українське мистецтво : навч. посіб. : у 3 т. – Т. 3 / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів : Світ, 2005. – 286 с.
3. *Мистецька школа в системі національної освіти України : навч. посіб.* – Львів : ЛАМ, 1999. – 248 с. (11).
4. *Суша Л. М.* Художні металеві вироби українців Східних Карпат / Л. М. Суша. – К. : Вид-во АН УРСР, 1959. – 102 с.(2).
5. *Хворостов А. С.* Чеканка. Инкрустация. Резьба по дереву : пособ. [для учителя] / А. С. Хворостов. – М. : Просвещение, 1985. – 194 с. (3).

References:

1. *Klapchuk V. M.* Hutsulshchyna ta hutsuly: ekonomika i narodni promysly (druha polovyna XIX – persha tretyna XX st.) : monohrafiia / Volodymyr Mykhailovych Klapchuk ; In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy Prykarpat. nats. un-t im. Vasyliia Stefanyka. – Lviv ; Ivano-Frankivsk : Foliant, 2009. – 507 s.(9).
2. *Krvavych D. P.* Ukrainske mystetstvo : navch. Posib : u 3 t. – T. 3 / D. P. Krvavych, V. A. Ovsiichuk, S. O. Cherepanova. – Lviv : Svit, 2005. – 286 s.
3. *Mystetska shkola v systemi natsionalnoi osvity Ukrainy : navch. posib.* – Lviv : LAM, 1999. – 248 s. (11).
4. *Sukha L. M.* Khudozhni metalevi vyroby ukraintsiv Skhidnykh Karpat / L. M. Sukha. – K. : Vyd-vo AN URSS, 1959. – 102 s.(2).
5. *Khvorostov A. S.* Chekanka. Inkrustatsiya. Rezba po derevu : posob. [dlya uchitelya] / A. S. Khvorostov. – M. : Prosveshchenie, 1985. – 194 s. (3).

ЛЕБЕДЕВ Д. В., КОТЛЯРЕНКО О. Л., СЛАБКО В. Н. Художественная обработка металла как необходимая составляющая формирования творческих способностей специалистов дизайнерского профиля.

Статья обосновывает потребности включения в содержание подготовки педагога профессионального обучения по профилю дизайн дисциплины “Художественная обработка металла”, целью которой является формирование у будущего бакалавра профессионального образования художественно-творческих способностей которые основываются на привлечении студентов к истокам народного творчества в области художественной обработки металла.

Ключевые слова: Дизайн-образование, профессиональное обучение, художественная обработка металла, народное искусство.

LEBEDEV D., KOTLYARENKO O., SLABKO V. Artistic treatment of metal as necessary constituent of forming of creative capabilities of specialists of dizaynerskogo type.

This paper is the justification for the need to include in the content of training teachers of vocational training courses in design "Art metal", whose aim is to create a future bachelor of professional education artistic and creative abilities are formed on the basis of familiarizing students to the sources of folk art in the field of artistic metal.

Key words: Design education, vocational training, art metal, folk art.

УДК 378.011.3-051:57

Макаренко Л. Л., Прокоф'єв Є. Г.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ШКОЛЯРІВ

У статті доведено, що одним із визначних чинників формування наукової картини світу учнів є підготовка вчителя, та проаналізовано причини, через які цей процес у загальноосвітніх школах України в кінці ХХ століття знаходився не на належному рівні. Обґрунтована неподільність професійної культури вчителя на загальну і спеціальну. Полемізуючи з відомими дослідниками проблеми професійного становлення педагога, автор пропонує її тлумачення з огляду на необхідність розвитку аксіологічних та рефлексивних механізмів свідомості фахівця. Розглянуто суть особистісно орієнтованого підходу до учнів, охарактеризовано особистісно орієнтовані форми, види й методи позакласної роботи з біології, дано рекомендації щодо реалізації особистісно орієнтованого підходу під час проведення предметних тижнів, проаналізовано їх вплив на активізацію пізнавальної діяльності школярів.

Ключові слова: підготовка вчителя, формування у школярів наукової картини світу, професійна діяльність, професійна культура, соціальний та особистісний феномен, особистісно орієнтований підхід, особистісно орієнтовані форми, проведення предметних тижнів.

Запровадження ринкових відносин, глобалізація й інтеграція у світову спільноту вимагає підвищення рівня освіченості й культури всього населення України. У свою чергу це потребує нових підходів до формування світогляду молодого покоління, до формування у нього картини світу, на основі якої людина змогла б усвідомлено жити, орієнтуватися, розуміти навколишню дійсність та сприймати себе як особистість.

Основу картини світу людини складають фундаментальні образи даної епохи. На них накладаються вторинні образи, які виникають шляхом асиміляції наукових, технічних, художніх, філософських, міфологічних уявлень як окремих людей, так і певних груп. Тому для кожної людини характерне існування декількох картин світу та певна їх об'єктивність. Разом з тим у особистості завжди переважає одна із картин світу